

Tyrolské elegie — stejně jako ostatní větší skladby brixenské, KRÁL LÁVRA a nedokončený KŘEST SVATÉHO VLADIMÍRA — představují v Havlíčkově díle syntézu, navazující až překvapivě silně styk s novými tendencemi pozdní romantiky (Heine: *Německo — Zimní pohádka*, 1844). Leželo-li dosavadní těžiště Havlíčkovy tvorby v epigramech a v politických písních (kde si už dříve ověřoval nosnost a publicistické využití určitých rytmicko-melodických typů lidové písně), nyní se pokouší o rozsáhlé epické celky, a tedy také o rozsáhlé satirické obrazy současné politické situace. Proti lakonické střídmosti pointovaného epigramu a významové jednoduchosti politického popěvku přinášela satirická poéma široce rozvíjený sémantický kontext s neustálými příkrými zvraty slohovými i významovými. Tyrolské elegie vznikly patrně brzy po Havlíčkově příjezdu do Brixenu — 23. 12. 1851 píše Palackému o svém záměru svou cestu do vyhnanství (zvláště pak dramatickou příhodu v Alpách) „humoristicky popsati“ a již na začátku příštího roku báseň kolovala v Praze. Tiskem v Čechách vyšla ovšem až za změněné politické situace v r. 1860—1861 v Času (prosinec — únor) a 1861 (červen) v Obrazech života. vm

Umělé květiny - Josef Frič 1937

Soubor veršů obsahující nejpodstatnější část Fričova životního díla pochází z let 1917—1936 a je věnován básníkovi ženě. Jeho jádro tvoří práce ze začátku dvacátých let, kdy se také vyhranila básníková poetika. Mísí se v ní vitalistická reakce mladé generace na prožitou válku (vyzdvižení elementárních životních hodnot) s citovým vztahem k prostým všedním věcem, jejichž prostřednictvím básník zdůvěřňuje svět a pokorně ho prožívá. Opírá se přitom o zprimitivňující ztvárnění jevů, jež se rozvinulo na začátku dvacátých let v českém malířství, objevujícím si tvorbu naivního francouzského malíře Rousseaua, a jež výrazně zasáhlo i básnickou tvorbu. Frič se tehdy přátelsky stýkal s moderními výtvarníky a jejich vidění silně poznamenalo jeho básnickou představivost. Malování A. Wachsmanna a smrti sochaře O. Gutfreunda jsou také v Umělých květinách zasvěceny dvě básně.

Fričov svět zaplňují intimní citová vyznání i drobné příběhy trpících lidí zaskočených životem, jež básník provází melancholicky soucitným pochopením a něhou. Střed tohoto světa tvoří žena, a to hned v několika podobách; jako matka, jako milenka, jako slečna

z nočních vináren a nakonec i jako dítě, před nímž se otvírá a často také předčasně uzavírá život. Matce, kterou básník ztratil již v dětství, věnoval verše plné synovské něhy; tento citový vztah však není vysloven přímo, vystupuje teprve postupně z výčtu řady detailů a drobných dějů, které autorovi utkvěly v paměti při její smrti a pohřbu (*Píseň kostelní*). Obdobně básník postupuje i ve své erotické lyrice, přičemž se prolíná tematika ryze osobní, intimní, s neosobními ději, s vyprávěním i s drobným příběhem. Příběh se pak stává dominantou ve výjevech ze života dětí (*Stella*) i v řadě dalších básní, v nichž výrazně vystupuje do popředí Fričov někdy až precitlivělý smysl pro osudy druhých (*O vlasech jednoho děvčátka*). Hledaje dojmavé projevy lidskosti setkává se s nimi básník v nejkoncentrovanější podobě zpravidla ve světě chudoby (báseň *Chudý člověk, Slečna k dětem* aj.). Adorace chudoby ostatně provází i řadu veršů milostně intimních.

Fričovy básně jsou většinou založeny na monologické, ojedinele i dialogické formě, převládá v nich hovorový styl s častými apostrofy. Reznací na rozvítá básnická pojmenování nahrazuje vnitřní dramatickost a náznak, opírající se o synekdochický ráz mnohých motivů, které náznakově odkazují k většímu celku, z něhož jsou vyňaty. Popisným hromaděním faktů i dějů v nich básník zpravidla ukrývá, hned nato však v přímých vyznáních i vyjevuje svůj citový vztah k lidem i věcem. Zároveň jejich eliptičnost omezuje děj příběhu na nezbytné minimum, přičemž mezi jednotlivými verši vznikají prudké významové přechody a nečekaná spojení, jež svou představovou naivitou se stávají zdrojem intenzivního poetického účinku a často vedou i k navození humorné atmosféry básně: „Potom se ptala, / jak se jmenuji, / a já jí řekl, / že jsem chudý, / že mám jen dřevěný stůl. / Ona mi ruku podala / a hluboká řeka se pod okny leskla... A já jsem nevěděl, jak se jmenuji, / mám jenom dřevěný stůl. / My, z boží milosti člověk / a z boží milosti dřevo.“ Obdobný poetický účinek vyvolává i prudké střídání stylových rovin, napětí mezi nimi. Tak tradiční poetismy jako hvězdy, lilie, růže, flétna, harfa aj. se ocitají vedle konkrétních konstatování, které svou primitivní detailností nebo nečekanou věcností a přesností připomínají důkladnost popisu naivních malířů: „Ale já nemám sto šedesát tisíc, / abych jí bílé perly dal,“ nebo „Květiny voněly, / zpívali ptáci / a jednou v neděli / zabil se generál Štefánik.“ Zároveň tyto poetismy kontrastují s vulgarismy a s otřelými banalitami („...já odjíždím do ráje / rychlostí tramvaje“, „život je trhací kalendář“ aj.) i s výrazy z obecné češtiny („Má hlavo kučeravá, ty pitomej apoštol, / proč jsem tě vůbec poznal tenkrát v obecné škole“). Nechybí tu ani citáty dobových šlágrů, parafráze různých

písní („...že láska věčná nade trůny vlaje / a že Vás už nemám rád.“) i modliteb, zpravidla s humorným, nikoliv však blasfemickým záměrem („Zdráva buď, sklenice, panno, milostí plná.“). K tomuto prolínání různých stylových rovin dochází i uvnitř jedné básně, takže se v ní často stačí vystřídat tklivé momenty s humorem, bizarní představy s banalitami, poetická vzornost s všedností atd. Právě těmito rysy se ta část Fričovy poezie, která vznikala na předlomu desátých a dvacátých let a která se sporadicky objevovala v tehdejších uměleckých časopisech, významně podílela na utváření podoby poetického naivismu v české poezii, který těsně po válce představoval jedno z východisek proletářské poezie i poetismu. O tomto básnickově přínosu lze mluvit i přesto, že Frič sám, ač zakládající člen Devětsilu, nedbal příliš o zveřejňování svých veršů, takže jeho jediná meziválečná sbírka (po druhé světové válce k ní připojil ještě jednu, *Večerní světlo* z r. 1965) vyšla opožděně a to hlavně zásluhou jeho malířských přátel. Čtenářský ohlas byl malý.

zp

V přírodě - Vítězslav Hálek 1872—1874

Druhá a poslední lyrická kniha V. Hála je velmi obsáhlá, zahrnuje tři oddíly, „řady“, první o 60, druhé dva po 56 básních; původně byly vydány samostatně. Oddíly ani krátké básně o několika čtyřveršových slokách nemají jména, pouze číselná označení. Sbíрка obsahuje přírodní a reflexivní lyriku, inspirovanou klidnou krajinou středních Čech, kde se Hálek (v Polabí) narodil a kde trávil i své volné chvíle (na Závisti u Vltavy).

Přírodní a reflexivní verše se ve všech třech oddílech různým způsobem střídají, vytvářejíce drobné cykly jednak básní obsahujících bezprostřední pozorování přírody, jejich konkrétních nálad, denních a ročních období, jejich žvlů a bytostí, a jednak básní, které přináší zamyšlení subjektu nad obecným vztahem lidí k přírodě a nad místem přirozenosti v životě lidí. K cyklům smyslového a citového zaujetí přírodními konkréty patří v první řadě č. 7—17 (s motivy kontaktu a ztotožnění subjektu s přírodními tvory), č. 38—45 (příroda jako inspirátorka básnictví), v druhé řadě č. 10—21 (jaro), 27—35 (léto), 49—53 (podzim a zima), v třetí řadě č. 2—37 (zprvu snové a pohádkové přírodní výjevy, pak naopak cosi jako věčné básnické reportáže o právě probíhajících událostech na nebi, v lese atd.). Reflexivní básně a drobné cykly (ostatní čísla

sbírky) přináší programové verše o nadřazenosti přírody nad vším ostatním, kritizují bludné člověkově odcizení přírodě a předkládají vzory harmonického souladu s ní, charakterizují negativní společenské jevy (zrada rodné řeči, sociální nerovnost, lhostejnost člověka k člověku, války) jako odchylky od přírody, pateticky vyzývají člověka k poslušnosti přírodním zákonům; objevuje se i téma stáří, ubíhajícího času individuálního života i lidské historie a smrti a četné reflexe o kráse a poezii. Ojedinele se setkáme s baladou maskovanou lyrismem (č. 36 2. řady o dívce sebevražednici). V úvodech a závěrech řad Hálkovy verše charakterizují samy sebe jako „přírodní“ projevy vytrysklé stejně spontánně jako ptačí popěvek.

Prostým myšlenkovým východiskem Hálkovým je představa přírodního zákona jako záruky pravosti, oprávněnosti a mravní hodnoty nejen přírodních, ale i společenských jevů. Cokoli Hálek se svými demokraticky smýšlejícími vrstevníky pokládal za negativní jev — včetně národní lhostejnosti, tradičních výsad, konzervativních ideologií (oficiální náboženství), útlatku i hmotné bída, je diskvalifikováno na základě toho, že je to odchylka od přirozeného stavu. Slabina této kritiky ovšem záleží v tom, že nevyzývá k vyrovnání se se specifickou problematikou společenských struktur. Hálek se opírá o ideologii osvícenství (s jeho kontrastem přírody a kultury) a zejména o J. J. Rousseaua, a to v té její podobě, jak mu ji zprostředkovaly demokratické proudy pozdější doby a dědictví roku osmačtyřicátého. Iluzivní přeměna sociálně konkrétních ideálů ve věčné hodnoty vepsané do přirozené podstaty člověka tu však nevede k programu návratu k původní nevinnosti nebo k stesku po ní: spíše se přírodě přičítá směřování vpřed, aby se její obraz přiblížil dobově aktuálnímu hlásání pokroku; dokonce se do přírody vkládá i schopnost revoluční přeměny — i v tom je příroda vzorem člověku (č. 42 v 1. řadě). Ve smyslu dobového vzletného idealismu a ve shodě s bytostně harmonizátorským naladěním Hálkovým je tu tedy příroda líčena jako ideál; proto zůstaly stranou básnickova zájmu modernějšího pohledy na přírodu, které tehdy hýbaly soudobým myšlením (Darwin, tak zřetelně vystupující v pozdějších Nerudových KOSMICKÝCH PÍSNÍCH). Hálkův mytický obraz „matičky“ přírody se tak vyhnul rozporům a komplikacím; co ztratil na dramatickosti, získal na emocionální spontánnosti (charakteristická je polemika s pozitivistickou představou, že přírodu lze postihnout suchými údaji) a zároveň se mohl stát východiskem nejruznějších uměleckých her a jejich prostého citového doprovodu. Z jejich nezávaznosti se rodí svéprávná (přes autorovu touhu po přirozenosti vlastně umělá) fiktivní skutečnost Hálkova obrazu přírody; k její barvitosti ovšem přispívají